

QURILISH TASHKILOTLARIDA MEHNATGA HAQ TO‘LASH BO‘YICHA HISOB-KITOB-LAR HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH

Atabayeva Zebuniso Muxammad qizi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Buxgalteriya hisobi yo‘nalishi 2-kurs magistranti

Annotatsiya: *Ushbu maqolada qurilish tashkilotlarida mehnatga haq to‘lash bo‘yicha hisob-kitoblar hisobini takomillashtirish masalalari yoritilgan. Xususan, ish haqi hisobini tashkil etishning nazariy va amaliy jihatlari, qurilish sohasining o‘ziga xos xususiyatlari, mehnatga haq to‘lash shakllari hamda ularni buxgalteriya hisobida aks ettirish tartibi tahlil qilingan. Shuningdek, ish haqi bo‘yicha hisob-kitoblar hisobi samaradorligini oshirish, hujjatlashtirish tizimini takomillashtirish, ichki nazoratni kuchaytirish va raqamli texnologiyalarni joriy etish bo‘yicha taklif hamda tavsiyalar ishlab chiqilgan.*

Kalit so‘zlar: *qurilish tashkiloti, mehnatga haq to‘lash, ish haqi hisobi, hisob-kitoblar hisobi, buxgalteriya hisobi, ichki nazorat, hujjatlashtirish, mehnat resurslari, xarajatlar hisobi, raqamlashtirish.*

Аннотация: *В данной статье рассматриваются вопросы совершенствования учета расчетов по оплате труда в строительных организациях. В частности, проанализированы теоретические и практические аспекты организации учета заработной платы, специфические особенности строительной отрасли, формы оплаты труда, а также порядок их отражения в бухгалтерском учете. Кроме того, разработаны предложения и рекомендации по повышению эффективности учета расчетов по заработной плате, совершенствованию системы документального оформления, усилению внутреннего контроля и внедрению цифровых технологий.*

Ключевые слова: *строительная организация, оплата труда, учет заработной платы, учет расчетов, бухгалтерский учет, внутренний контроль, документирование, трудовые ресурсы, учет затрат, цифровизация.*

Abstract: *This article examines the issues of improving the accounting of payroll settlements in construction organizations. In particular, the theoretical and practical aspects of payroll accounting, the specific features of the construction sector, the forms of remuneration, and the procedure for reflecting them in accounting are analyzed. In addition, proposals and recommendations are developed to increase the efficiency of payroll settlements accounting, improve the documentation system, strengthen internal control, and introduce digital technologies.*

Keywords: *construction organization, labor remuneration, payroll accounting, settlement accounting, accounting system, internal control, documentation, labor resources, cost accounting, digitalization.*

Kirish

Bugungi kunda iqtisodiyot tarmoqlarida boshqaruv samaradorligini oshirish, moliyaviy resurslardan oqilona foydalanish va xo‘jalik yurituvchi subyektlar faoliyatida hisob tizimini takomillashtirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, qurilish tashkilotlari faoliyatida mehnatga haq to‘lash bo‘yicha hisob-kitoblar hisobi alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki qurilish sohasi ishlab chiqarish jarayonining murakkabligi, ko‘p bosqichliligi, mehnat resurslarining turli obyektlar bo‘yicha taqsimlanishi, vaqtbay va ishbay to‘lov shakllarining birgalikda qo‘llanilishi, mavsumiylik hamda pudrat asosidagi munosabatlarning kengligi bilan boshqa tarmoqlardan farqlanadi.

Qurilish tashkilotlarida mehnatga haq to‘lash nafaqat xodimlarning daromad manbai, balki korxonalar xarajatlarining muhim tarkibiy qismi sifatida ham namoyon bo‘ladi. Shu sababli ish haqi hisobining aniq, ishonchli va o‘z vaqtida yuritilishi korxonaning moliyaviy natijalarini to‘g‘ri aniqlash, tannarxni asosli shakllantirish, soliqlar va majburiy ajratmalarni to‘g‘ri hisoblash, shuningdek, xodimlar bilan hisob-kitoblarda shaffoflikni ta‘minlashda muhim o‘rin tutadi. Mehnatga haq to‘lash bo‘yicha hisob-kitoblardagi kamchiliklar esa korxonada moliyaviy intizomning buzilishiga, xarajatlarni noto‘g‘ri aks ettirilishiga, ichki nazorat tizimining sustlashishiga va boshqaruv qarorlarining samarasiz bo‘lishiga olib kelishi mumkin.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida qurilish tashkilotlari oldida raqobatbardoshlikni oshirish, resurslardan samarali foydalanish, ishlab chiqarish xarajatlarini maqbullashtirish va moliyaviy barqarorlikni ta‘minlash kabi dolzarb vazifalar turibdi. Bu vazifalarni samarali amalga oshirishda buxgalteriya hisobining, ayniqsa mehnatga haq to‘lash bo‘yicha hisob-kitoblar hisobining ilmiy asosda tashkil etilishi katta ahamiyatga ega. Zamonaviy boshqaruv talablariga ko‘ra, ish haqi hisobi faqat hisoblash va rasmiylashtirish jarayoni bo‘lib qolmasdan, balki mehnat unumdorligini baholash, xarajatlarni nazorat qilish, smeta ijrosini kuzatish va boshqaruv axborotlarini shakllantirish vositasi sifatida ham xizmat qilishi lozim.

Shuningdek, raqamli iqtisodiyot sharoitida buxgalteriya hisobiga axborot texnologiyalarini joriy etish, elektron hujjat aylanishini kengaytirish, avtomatlashtirilgan hisob tizimlaridan foydalanish ham mehnatga haq to‘lash bo‘yicha hisob-kitoblar hisobini yangi bosqichga olib chiqmoqda. Biroq amaliyotda ayrim qurilish tashkilotlarida ish haqi hisobi bilan bog‘liq hujjatlarning yetarli darajada tizimlashtirilmaganligi, ish vaqti hisobi hamda bajarilgan ish hajmini aniqlashda ayrim noaniqliklarning mavjudligi, ichki nazorat mexanizmlarining to‘liq shakllanmaganligi kabi muammolar uchrab turadi. Mazkur holatlar ushbu mavzuni chuqur tadqiq etish va uni takomillashtirish bo‘yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqishni taqozo etadi.

Maqolaning asosiy maqsadi qurilish tashkilotlarida mehnatga haq to‘lash bo‘yicha hisob-kitoblar hisobining mazmuni va ahamiyatini yoritish, ushbu hisob

obyektining amaldagi holatini tahlil qilish hamda uni takomillashtirishga qaratilgan ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Shu nuqtai nazardan, mazkur mavzu nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham dolzarb hisoblanadi.

Asosiy qism

Qurilish tashkilotlarida mehnatga haq to'lash bo'yicha hisob-kitoblar hisobi korxonada buxgalteriya hisobining eng muhim va mas'uliyatli yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki mazkur hisob obyektini bir vaqtning o'zida xodimlar bilan hisob-kitoblar, bajarilgan ish hajmi, ishlab chiqarish xarajatlari, soliqlar, majburiy ajratmalar va moliyaviy natijalar bilan bevosita bog'liqdir. Qurilish sohasi esa o'zining murakkab tashkiliy-iqtisodiy tabiati bilan ish haqi hisobini boshqa tarmoqlarga nisbatan ancha murakkab shaklda yuritishni talab qiladi. Ayniqsa, bir vaqtning o'zida bir nechta obyektlarda ish olib borilishi, mehnat resurslarining turli brigada va uchastkalarga taqsimlanishi, vaqtincha va mavsumiy ishchi kuchidan foydalanish, shuningdek, bajarilgan ish hajmiga qarab haq to'lash tizimining qo'llanishi buxgalteriya hisobida aniq va puxta yondashuvni talab etadi.

Qurilish tashkilotlarida mehnatga haq to'lashning iqtisodiy mazmuni xodimlarning sarflagan mehnati evaziga pul shaklida beriladigan mukofot bilan belgilanadi. Mazkur to'lovlar tarkibiga asosiy ish haqi, qo'shimcha ish haqi, rag'batlantiruvchi to'lovlar, ustamalar, kompensatsiya to'lovlari, mehnat ta'tili uchun to'lovlar, vaqtincha mehnatga layoqatsizlik davridagi ayrim to'lovlar hamda qonunchilikda belgilangan boshqa to'lovlar kiradi. Qurilish korxonalarida ayniqsa bajarilgan ish hajmiga qarab haq to'lash, ya'ni ishbay to'lov shakli keng tarqalgan bo'lsa-da, boshqaruv xodimlari, muhandis-texnik xodimlar va ayrim yordamchi xizmatlar uchun vaqtbay ish haqi shakli ham qo'llaniladi. Shu sababli ish haqi hisobini takomillashtirish, avvalo, mehnatga haq to'lash shakllari va ularning buxgalteriya hisobida to'g'ri aks ettirilishini puxta tashkil etishni talab etadi.

Qurilish tashkilotlarida ish haqi hisobini yuritishning muhim bosqichi mehnat natijalarini birlamchi hujjatlar asosida qayd etishdan boshlanadi. Ishga kelish-ketish tabeli, bajarilgan ishlar dalolatnomasi, naryadlar, brigada topshiriqlari, smeta hujjatlari, obyekt bo'yicha ishlab chiqarish hisobotlari hamda mehnat hajmini tasdiqlovchi boshqa hujjatlar ish haqi hisoblashning asosiy manbai hisoblanadi. Agar ushbu hujjatlar o'z vaqtida va to'g'ri rasmiylashtirilmasa, xodimlarga hisoblangan ish haqi miqdorida xatoliklar yuzaga keladi, natijada korxonaning xarajatlar hisobi ham noto'g'ri shakllanadi. Demak, hisob-kitoblar hisobi samaradorligi ko'p jihatdan hujjatlashtirish tizimining puxta yo'lga qo'yilganligiga bog'liq bo'ladi.

Mehnatga haq to'lash bo'yicha hisob-kitoblar hisobida asosiy masalalardan yana biri ish haqi summalarini xarajat obyektlari bo'yicha to'g'ri taqsimlashdir. Qurilish korxonalarida har bir obyekt, uchastka yoki buyurtma bo'yicha xarajatlar alohida yuritilishi zarur bo'ladi. Chunki aynan shu asosda bajarilgan ishlarning tannarxi

shakllanadi va pudrat ishlarining moliyaviy samaradorligi baholanadi. Agar ish haqi xarajatlari obyektlar kesimida aniq taqsimlanmasa, mahsulot yoki xizmat tannarxida sun'iy og'ishlar paydo bo'ladi. Bu esa smeta ijrosini baholash, foydalilik darajasini aniqlash va boshqaruv qarorlarini qabul qilishda salbiy oqibatlarga olib keladi. Shu bois qurilish tashkilotlarida ish haqi hisobi nafaqat xodim bilan hisob-kitoblarni yuritish, balki xarajatlar boshqaruvi vositasi sifatida ham qaralishi lozim.

Ish haqi hisob-kitoblarini takomillashtirishda ichki nazorat tizimining o'рни alohida ahamiyatga ega. Qurilish korxonalarida ayrim hollarda ish vaqti noto'g'ri qayd etilishi, bajarilgan ish hajmining asossiz oshirib ko'rsatilishi, qo'shimcha to'lovlarning yetarli asoslanmasligi yoki ustama va mukofotlarning subyektiv belgilanishi kabi kamchiliklar uchrashi mumkin. Bunday holatlar moliyaviy intizomga putur yetkazadi hamda korxonaga mablag'larining samarasiz sarflanishiga sabab bo'ladi. Shuning uchun ish haqi bo'yicha hisob-kitoblar tizimida ichki nazoratning quyidagi yo'nalishlari kuchaytirilishi maqsadga muvofiqdir: birlamchi hujjatlarning to'liqligi va haqqoniyligini tekshirish, bajarilgan ish hajmi bilan hisoblangan ish haqi o'rtasidagi mutanosiblikni tahlil qilish, tarif stavkalari va lavozim maoshlari qo'llanishining to'g'riligini baholash, soliqlar va ajratmalar hisobining aniqligini nazorat qilish hamda ish haqi to'lovlarning o'z vaqtida amalga oshirilishini monitoring qilish.

Qurilish tashkilotlarida mehnatga haq to'lash bo'yicha hisob-kitoblar hisobining amaliy muammolaridan biri hisob jarayonining yetarli darajada avtomatlashtirilmaganligidir. An'anaviy usulda yuritiladigan hisobda inson omili ta'siri yuqori bo'lib, xatolar ehtimoli ortadi, ma'lumotlarni qayta ishlash ko'p vaqt talab etadi va tezkor boshqaruv axborotlarini shakllantirish qiyinlashadi. Zamonaviy dasturiy vositalar va raqamli platformalardan foydalanish esa ish vaqti hisobi, ish haqi hisoblash, soliqlar va ijtimoiy ajratmalarni aniqlash, hisobotlarni shakllantirish hamda tahliliy ma'lumotlarni tayyorlash jarayonlarini sezilarli darajada soddalashtiradi. Ayniqsa, obyektlar kesimida ish haqi xarajatlarini avtomatik taqsimlash, xodimlar bo'yicha individual hisob varaqalarini yuritish va elektron hujjat aylanishi tizimini yo'lga qo'yish hisob sifatini oshiradi.

Ish haqi hisobini takomillashtirishning yana bir muhim yo'nalishi mehnatga haq to'lashning rag'batlantiruvchi mexanizmlarini hisob tizimi bilan uyg'unlashtirishdan iborat. Qurilish tashkilotlarida mehnat unumdorligi, ish sifati, topshiriqlarni belgilangan muddatda bajarish, resurslardan tejamkor foydalanish va texnika xavfsizligi qoidalariga rioya etish ko'rsatkichlari asosida rag'batlantirish tizimini joriy etish mumkin. Biroq bunday rag'batlantirish mexanizmi hisob tizimida aniq mezonlar asosida rasmiylashtirilishi va shaffof tarzda aks ettirilishi lozim. Aks holda, mukofot va ustamalarni belgilashda subyektivlik kuchayib, bu xodimlar o'rtasida norozilikka va hisob tizimiga nisbatan ishonchsizlikka olib kelishi mumkin.

Mazkur sohada hisobni takomillashtirish uchun mehnatga haq to‘lash bo‘yicha hisob-kitoblarni yuritishda tahliliy hisob imkoniyatlarini kengaytirish ham zarur. Jumladan, xodimlar kategoriyasi bo‘yicha, obyektlar kesimida, brigadalar bo‘yicha, bajarilgan ish turlari bo‘yicha, doimiy va o‘zgaruvchan to‘lovlar bo‘yicha, shuningdek, asosiy va qo‘shimcha ish haqi bo‘yicha alohida analitik ma‘lumotlar shakllantirilishi kerak. Bunday tahliliy yondashuv korxonalar rahbariyatiga qaysi obyektlarda mehnat xarajatlari yuqoriligi, qaysi uchastkalarda mehnat unumdorligi pastligi, qayerda ish haqi fondidan samarasiz foydalanilayotgani haqida aniq ma‘lumot beradi. Natijada boshqaruv qarorlarini qabul qilish sifati oshadi.

Qurilish tashkilotlarida mehnatga haq to‘lash bo‘yicha hisob-kitoblar hisobini takomillashtirish uchun quyidagi ilmiy-amaliy yo‘nalishlarni muhim deb hisoblash mumkin. Birinchidan, ish haqi hisobiga oid birlamchi hujjatlar tizimini yagona standart asosida takomillashtirish zarur. Ikkinchidan, bajarilgan ish hajmi va sarflangan mehnat o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniq aks ettiruvchi nazorat mexanizmlarini joriy etish maqsadga muvofiq. Uchinchidan, ish haqi xarajatlarini obyektlar va buyurtmalar kesimida avtomatlashtirilgan tarzda hisobga olish tizimini joriy etish lozim. To‘rtinchidan, xodimlar bilan hisob-kitoblarni shaffof tashkil etish uchun elektron hisob varaqalari va raqamli tasdiqlash tizimidan foydalanish samarali natija beradi. Beshinchidan, ichki audit va ichki nazorat mexanizmlarini muntazam takomillashtirib borish zarur.

Shunday qilib, qurilish tashkilotlarida mehnatga haq to‘lash bo‘yicha hisob-kitoblar hisobi korxonaning nafaqat moliyaviy intizomini, balki ishlab chiqarish samaradorligini ham belgilovchi muhim iqtisodiy instrument hisoblanadi. Uni takomillashtirish orqali ish haqi hisobining aniqligi, tezkorligi, shaffofligi va boshqaruv uchun foydaliligi ortadi. Natijada korxonada xarajatlar hisobi puxtalashadi, mehnat resurslaridan samarali foydalanish imkoniyati kengayadi va umumiy moliyaviy boshqaruv sifati yaxshilanadi.

Qurilish tashkilotlarida mehnatga haq to‘lash bo‘yicha hisob-kitoblar hisobini takomillashtirish zarurati, avvalo, mazkur tarmoqning iqtisodiy faolligi va o‘sish sur‘atlari bilan izohlanadi. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi ma‘lumotlariga ko‘ra, 2026-yil yanvar–fevral oylarida respublikada bajarilgan qurilish ishlari hajmi 29 177,1 mlrd so‘mni tashkil etib, 2025-yilning mos davriga nisbatan 10,6 % ga oshgan. Bu ko‘rsatkich qurilish tarmog‘ida ishchi kuchi, ish haqi fondi, pudrat asosidagi mehnat munosabatlari va ular bilan bog‘liq buxgalteriya operatsiyalari soni ortib borayotganini ko‘rsatadi. Tarmoq kengaygani sari ish haqi hisobini oddiy hisoblash amaliyoti sifatida emas, balki xarajatlarni boshqarish, mehnat natijalarini o‘lchash va moliyaviy intizomni ta‘minlash vositasi sifatida ko‘rish zarur bo‘ladi⁴⁰.

Mazkur rasmiy press-revizga ko‘ra, shu davrda qurilish ishlari tarkibida bino va inshootlar qurilishi 70,2 %, fuqarolik obyektlari 18,9 %, ixtisoslashtirilgan qurilish

⁴⁰ Milliy statistika qo‘mitasi, “Construction in the Republic of Uzbekistan”, 2026-yil 28-mart. (Stat.uz)

ishlari 10,9 % ulushni egallagan. Ushbu nisbat shuni anglatadiki, qurilish tashkilotlarida mehnatga haq to‘lash bo‘yicha hisob-kitoblar yagona shaklda yuritilishi yetarli emas. Chunki turli yo‘nalishdagi qurilish ishlari mehnat sig‘imi, ishchilar tarkibi, ishbay va vaqtbay to‘lovlar nisbati, brigada usuli va bajarilgan ish hajmini hujjatlashtirish mezonlari bo‘yicha bir-biridan farq qiladi. Demak, ilmiy nuqtayi nazardan, ish haqi hisobi qurilish obyektlari, bo‘limlar, brigadalar va bajarilgan ish turlari kesimida analitik yuritilgandagina boshqaruv uchun foydali axborot bera oladi⁴¹.

Statistik tahlilning eng muhim jihati shundaki, qurilish ishlarining sezilarli qismi hanuz kichik korxonalar, mikrofirmalar va norasmiy sektor hissasiga to‘g‘ri kelmoqda. 2026-yil yanvar–fevral holatiga ko‘ra, qurilish ishlari umumiy hajmining 21,8 % i yirik qurilish tashkilotlari, 49,5 % i kichik korxonalar va mikrofirmalar, 28,7 % i esa norasmiy sektor hissasiga to‘g‘ri kelgan. Bu mos ravishda 6 371,5 mlrd so‘m, 14 446,9 mlrd so‘m va 8 358,7 mlrd so‘m hajmini anglatadi. Mazkur ko‘rsatkichlar maqola mavzusi uchun nihoyatda muhimdir, chunki aynan kichik subyektlar va norasmiy mehnat ulushi yuqori bo‘lgan muhitda ish haqi hisobini yashirish, xodimlar sonini kam ko‘rsatish, naqd hisob-kitoblar ulushini saqlab qolish va mehnat xarajatlarini to‘liq rasmiylashtirmaslik xavfi kuchayadi. Shu sababli qurilish tashkilotlarida ish haqi hisobi tizimi xodimlar soni, obyektlar kesimidagi ish hajmi va haq to‘lash manbalari o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniq ko‘rsatadigan tarzda takomillashtirilishi lozim⁴².

Norasmiy sektorning ulushi bo‘yicha avvalgi davr ma‘lumotlari ham mazkur xulosani tasdiqlaydi. Milliy statistika qo‘mitasining alohida rasmiy xabariga ko‘ra, 2025-yil yanvar oyida respublikada norasmiy sektor tomonidan bajarilgan qurilish ishlari hajmi 3,6 trln so‘mni tashkil etgan va uning umumiy qurilish hajmidagi ulushi 30,5 % bo‘lgan. Taqqoslash uchun, 2024-yil yanvarida bu ko‘rsatkich 33,9 % edi. Ko‘rinadiki, pasayish tendensiyasi mavjud bo‘lsa-da, qurilish bozorining qariyb uchdan bir qismi norasmiy segment bilan bog‘liq bo‘lib qolmoqda. Bu esa mehnatga haq to‘lash bo‘yicha hisob-kitoblar hisobi masalasini oddiy texnik buxgalteriya muammosi emas, balki iqtisodiy shaffoflik, soliq bazasini kengaytirish, ijtimoiy sug‘urta badallarini to‘liq shakllantirish va xodimlarning huquqiy himoyasini ta‘minlash bilan bog‘liq kompleks masala sifatida ko‘rishni talab qiladi⁴³.

Ish haqi bo‘yicha statistik ko‘rsatkichlar ham sohadagi hisob-kitoblar miqyosi kattalashayotganini ko‘rsatadi. Milliy statistika qo‘mitasining mehnat bozori bo‘limida e‘lon qilingan ma‘lumotlarga ko‘ra, 2025-yil yanvar–dekabr yakunida qurilish sohasida nominal hisoblangan o‘rtacha oylik ish haqi 6 548,8 ming so‘mni tashkil etgan va 2024-yilga nisbatan 109,1 % darajada qayd etilgan. Bu ko‘rsatkich ish haqi fondining kengayib borayotganini anglatadi. Natijada ish haqi bilan bog‘liq buxgalteriya

⁴¹ [Milliy statistika qo‘mitasi, “Construction in the Republic of Uzbekistan”, 2026-yil 28-mart. \(Stat.uz\)](#)

⁴² [Milliy statistika qo‘mitasi, “Construction in the Republic of Uzbekistan”, 2026-yil 28-mart. \(Stat.uz\)](#)

⁴³ [Milliy statistika qo‘mitasi, “The share of the informal sector in construction work was 30.5%”, 2025-yil 27-mart. \(Stat.uz\)](#)

yoʻzuvlari, soliqlar, ijtimoiy ajratmalar, kompensatsiya va ustamalarni toʻgʻri aks ettirish masalalari yanada muhimlashadi. Ayniqsa, qurilish kabi loyiha-asosli va koʻp bosqichli tarmoqda ish haqi summalarini aniq obyektlarga biriktirish tannarxni toʻgʻri shakllantirishning asosiy sharti hisoblanadi.⁴⁴

Ilmiy-amaliy jihatdan eng eʼtiborli dalillardan biri UNDP va CERRning 2025-yilgi tahliliy hisobotida keltirilgan. Unda qayd etilishicha, Oʻzbekistondagi roʻyxatdan oʻtgan qariyb 27 mingta qurilish kompaniyasining 41 % i, yaʼni taxminan 11 mingga yaqin korxonalar, rasmiy hisobotlarda atigi bitta rasmiy xodim koʻrsatgan. Hisobotda bu koʻrsatkich real ishchi kuchining bir qismi norasmiy yoki yashirin shaklda band boʻlishi, ish haqi esa koʻpincha naqd koʻrinishda va rasmiy hisobdan tashqari tartibda berilishi bilan izohlanadi. Ushbu holat maqola mavzusining tub mohiyatini ochib beradi: muammo faqat ish haqini hisoblash formulasida emas, balki haqiqiy bandlik bilan rasmiy payroll oʻrtasidagi tafovutdir. Shunday ekan, qurilish tashkilotlarida mehnatga haq toʻlash boʻyicha hisob-kitoblar hisobi xodimlarni toʻliq roʻyxatga olish, elektron tabellash, ishbay mehnat natijalarini raqamli dalolatnomalar bilan bogʻlash va bank orqali toʻlovlarni kengaytirish asosida takomillashtirilishi lozim⁴⁵.

Xuddi shu hisobotda qurilish sohasi Oʻzbekistondagi jami norasmiy bandlikning taxminan 14 % ini tashkil etuvchi yetakchi tarmoqlardan biri sifatida baholanadi. Bu esa mehnatga haq toʻlash hisobi qurilishda faqat korxonalar ichki ehtiyoji uchun emas, balki makroiqtisodiy barqarorlik, ijtimoiy himoya, pensiya tizimi va mehnat munosabatlarini legallashtirish nuqtayi nazaridan ham muhim ekanini koʻrsatadi. Shu maʼnoda, ish haqi hisobini takomillashtirish iqtisodiy samaradorlik bilan birga ijtimoiy samara ham beradi: xodimning daromadi rasmiylashadi, ish staji shakllanadi, ijtimoiy ajratmalar bazasi kengayadi, korxonalar xarajatlari esa shaffoflashadi⁴⁶.

Umumlashtirib aytganda, keltirilgan statistik maʼlumotlar qurilish tashkilotlarida mehnatga haq toʻlash boʻyicha hisob-kitoblar hisobini takomillashtirish zarurati uch asosiy omil bilan belgilanayotganini koʻrsatadi: birinchidan, qurilish ishlari hajmi va ish haqi fondi barqaror oʻsib bormoqda; ikkinchidan, kichik biznes va norasmiy sektor ulushi yuqori boʻlgani sababli mehnat xarajatlarini toʻliq va haqqoniy rasmiylashtirish muammosi saqlanib qolmoqda; uchinchidan, rasmiy xodimlar soni bilan real bandlik oʻrtasidagi tafovut payroll hisobi, soliq hisobi va ijtimoiy sugʻurta tizimlari oʻrtasida yanada kuchli integratsiyani talab qilmoqda. Demak, zamonaviy qurilish tashkilotlarida ish haqi hisobi elektron boshqaruv, hujjat aylanishi, obyektlar kesimidagi analitik schyotlar va ichki nazorat tizimi bilan uygʻun holda yuritilgandagina samarali natija beradi⁴⁷.

⁴⁴ Milliy statistika qoʻmitasi, Labor Market boʻlimi. (Stat.uz)

⁴⁵ UNDP, "Report on Informal Economy in Uzbekistan", 2025. (undp.org)

⁴⁶ UNDP, "Report on Informal Economy in Uzbekistan", 2025. (undp.org)

⁴⁷ Stat.uz qurilish press-relizi, Stat.uz norasmiy sektor xabari, Stat.uz Labor Market, UNDP hisoboti. (Stat.uz)

Qurilish tashkilotlarida mehnatga haq to'lash bo'yicha hisob-kitoblar hisobi mavzusini o'rganish bugungi kunda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Chunki qurilish sohasi mehnat resurslari keng jalb etiladigan, turli toifadagi xodimlar, brigadalar, pudratchilar va vaqtinchalik ishchi kuchi ishtirok etadigan murakkab tarmoqlardan biri hisoblanadi. Bunday sharoitda ish haqi hisobini to'g'ri tashkil etish xodimlar bilan hisob-kitoblarning aniqligini ta'minlash, mehnat xarajatlarini haqqoniy aks ettirish hamda korxonada moliyaviy faoliyatini samarali boshqarishda muhim o'rin tutadi⁴⁸.

Mazkur mavzuni o'rganish zarurati yana shundaki, mehnatga haq to'lash bo'yicha hisob-kitoblar hisobi korxonaning nafaqat ichki moliyaviy intizomini, balki xodimlarning ijtimoiy manfaatlarini ham bevosita ifodalaydi. Ish haqi bilan bog'liq hisob-kitoblarning to'g'ri yuritilishi xodimlarning o'z vaqtida va adolatli haq olishini, tegishli ajratmalar va majburiyatlarning qonuniy tartibda bajarilishini ta'minlaydi. Aksincha, ushbu yo'nalishdagi kamchiliklar korxonada moliyaviy xatolar, hisobdagi nomuvofiqliklar va mehnat munosabatlarida turli muammolarni keltirib chiqarishi mumkin.

Shuningdek, zamonaviy boshqaruv sharoitida qurilish tashkilotlarida buxgalteriya hisobini takomillashtirish, ayniqsa mehnatga haq to'lash bo'yicha hisob-kitoblar hisobini tartibga solish, xarajatlarni boshqarish va tannarxni aniq shakllantirish uchun zarurdir. Chunki ish haqi xarajatlari qurilish korxonasi umumiy xarajatlarning muhim qismini tashkil etadi. Shu sababli mazkur mavzuni chuqur o'rganish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish qurilish tashkilotlarida hisob tizimi samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa

Qurilish tashkilotlarida mehnatga haq to'lash bo'yicha hisob-kitoblar hisobi korxonada buxgalteriya tizimining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ushbu yo'nalishning to'g'ri tashkil etilishi xodimlar bilan hisob-kitoblarning aniqligini ta'minlaydi, mehnat xarajatlarini haqqoniy aks ettiradi, bajarilgan ishlar tannarxini to'g'ri shakllantirishga xizmat qiladi hamda korxonaning moliyaviy intizomini mustahkamlaydi. Qurilish sohasining o'ziga xos xususiyatlari, ya'ni obyektlar bo'yicha ishlarning alohida yuritilishi, brigada usulining mavjudligi, vaqtbay va ishbay to'lov shakllarining qo'llanishi mazkur hisob yo'nalishini yanada takomillashtirish zaruratini kuchaytiradi.

Shu bois qurilish tashkilotlarida mehnatga haq to'lash bo'yicha hisob-kitoblar hisobini zamonaviy talablar asosida tashkil etish, hujjatlashtirishni tartibga solish, nazorat mexanizmlarini kuchaytirish va hisob jarayonlariga raqamli yondashuvlarni joriy etish muhim ahamiyatga ega. Mazkur yo'nalishda amalga oshiriladigan

⁴⁸ (Stat.uz)

takomillashtirishlar korxonalarida faoliyatining shaffofligi, boshqaruv samaradorligi va iqtisodiy barqarorligini oshirishga xizmat qiladi.

Tavsiyalar

1. Qurilish tashkilotlarida mehnatga haq to'lash bo'yicha birlamchi hujjatlar yuritilishini yagona tartib asosida takomillashtirish zarur.
2. Ish haqi hisobini obyektlar, brigadalar va bajarilgan ish turlari kesimida analitik tarzda yuritish maqsadga muvofiq.
3. Ish vaqti hisobi, bajarilgan ish hajmi va hisoblangan ish haqi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni kuchaytiruvchi ichki nazorat tizimini joriy etish lozim.
4. Mehnatga haq to'lash bo'yicha hisob-kitoblarni avtomatlashtirish, elektron hujjat aylanishi va raqamli hisob tizimlaridan foydalanishni kengaytirish zarur.
5. Xodimlar bilan hisob-kitoblarda shaffoflikni oshirish uchun ish haqi to'lovlarini rasmiy va nazorat qilinadigan mexanizmlar asosida amalga oshirish tavsiya etiladi.
6. Qurilish korxonalarida buxgalteriya xodimlari va mas'ul mutaxassislarining mehnat haqi hisobi bo'yicha malakasini muntazam oshirib borish muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi rasmiy sayti. Statistika va tahliliy materiallar manbasi.
2. O'zbekiston Respublikasi qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi (Lex.uz). Mehnat, buxgalteriya va soliqqa oid me'yoriy-huquqiy hujjatlar manbasi.
3. Xasanov, B.A., Xashimov, A.A., Muxametov, A.B., Abdvohidov, A.A. Buxgalteriya hisobi: darslik. – Toshkent: Iqtisodiyot dunyosi, 2021. – 992 b.
4. Turayeva, G.Q., Matrasulov, B.E., Matkuliyeva, S.I., Abdvohidov, A.A., Muxametov, A.B. Buxgalteriya hisobi: darslik. – Toshkent, 2023.
5. Xashimov, B. Buxgalteriya hisobi nazariyasi: darslik. – Toshkent, 2003.
6. Toshmamatov, N. Buxgalteriya hisobi nazariyasi: darslik. – Toshkent, 2019.
7. Abdusalomova, N.B. Boshqaruv hisobi: o'quv qo'llanma. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2019. – 110 b.
8. Israilov, R.I., Maxsudov, B.Yu. Boshqaruv hisobi: o'quv qo'llanma. – Namangan, 2020. – 261 b.
9. Shog'iyosov, T.Sh. Kompleks iqtisodiy tahlil: darslik. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2012. – 280 b.
10. Xakimov, B., Xo'jaxonov, X. Byudjet tashkilotlarida iqtisodiy tahlil. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2011.

11. Isamuxamedova, Sh.A., Davletov, I.X. va boshq. Qurilish iqtisodiyoti: o‘quv qo‘llanma. 1-qism. – Toshkent: TAQI, 2012. – 142 b.
12. Isoqov, M.Yu. Kapital qurilish iqtisodiyoti (ma‘ruzalar matni). – Toshkent: TDIU, 2006. – 219 b.
13. Ulashev, I.O., Atamuradov, Sh.A. Korxonalar iqtisodiyoti va menejment: o‘quv qo‘llanma. – Toshkent: Tafakkur-Bo‘stoni, 2013.
14. Davletov, I.X. Qurilish iqtisodiyoti: o‘quv qo‘llanma. – Toshkent: Ijod-Press, 2019.
15. Abduvohidov, A.A., Matkulieva, S.I., Matrasulov, B.E., Turayeva, G.Q. Buxgalteriya hisobi: darslik. – 2024-yilgi elektron nashr/kutubxona bazasi varianti.
16. Urazov, K.B. Buxgalteriya hisobi va audit: darslik. – elektron kutubxona manbasi.
17. Ishonqulov, N.F. va boshq. Iqtisodiy tahlil nazariyasi: darslik. – Toshkent, elektron kutubxona manbasi.
18. Abdullayev, Yo., Ibrohimov, A., Rahimov, M. Iqtisodiy tahlil. 100 savol 100 javob. – o‘zbek tilidagi iqtisodiy adabiyot.
19. Pardayev, M., Isroilov, B. Iqtisodiy tahlil. 2-qism. – o‘zbek tilidagi iqtisodiy adabiyot.
20. Abdurahmonov, Q. va boshq. Personalni boshqarish. – o‘zbek tilidagi iqtisodiy-boshqaruv adabiyoti.